

POSTMODERNA SKEPSA I KARTEZIJANSKA NOSTALGIJA

Ante Stamać, RASPRAVE I ESEJI O HRVATSKOJ KNJIŽEVNOSTI

Izdavački centar Rijeka, Biblioteka Dometi, Velika edicija,
Rijeka, 1997.

Konvencionalnim prikazivačkim uvodom valjalo bi barem podsjetiti na dosadašnji mnogoliki opus Stamaćev. On se proteže od programatskih stihova rasnoga razlogovca iz davnih šezdesetih, od *Rasapa* (1962.) do *Dešifriranja vage* (1972.), na primjer, ako pratimo Stamaćevu poetsku, lirsku "sliku svijeta". Ta se slika sedimentira i u svježe cizeliranim *Izabranim pjesmama* (1997.) među koje su i Stamać i Mirić uvrstili znakovite stihove pjesme *Zapisao sam ...* u kojoj se čitatelju podastire "Kako se troši ponosno življenje...". Ili, oni stihovi iz *Pada u pisanje* kojima nas uči osluškivanju krhotina, rečeničnoga disaja zatamnjele aure u "struji kašljave zbilje" i "prevrnutog križa" (usp. pjesmu *Tvoj i moj znak*). Citiranim sintagmama pjesnikovim, tim amblematičkim znakovljem njegove (po)etike samo bi da aludiramo, da podsjetimo na eliotovsko-postplatonistički obzor **duha vremena** iz kojega i u kojemu je i Stamać stihotvorio svoju "fenomenologiju rasapa". No, za razliku od "dobrano natruhle lađe" kakvom Stamać čuti svekoliku zbilju njegov je ukupni "plov" punokrvan, plodan, čvrstoga pramca i jasne volje da (se) neprestance propitkuje. On zbori mnogovrsno: kao lirik, esejist, teoretik, prevoditelj, antologičar, kolumnist, vrsni

orator i majeutičar mladih znalaca beletristike. Premda će na jednome mjestu ispotiha dodati da sabire "svoje zemlje", saldokontira i podvlači crtu svome uratku, taj marni humanistički poslanik, najšire mišljeno, (rođen 1939.) ne može nas uvjeriti da je akme iza njega te da su pabirci iz zaostalih ladica katedre ono što će nadalje slijediti. Dapače, težnja kartezijskoj jasnoći čak i kad je nedohvatna, učenje u hodu, ako treba, intelektualno poštenje da se prizna (makar retrogradno, usput, u "ispovjednim" dionicama vlastitih predgovora...) nemoć pred hermeneutičkim zahtjevima nad nekom (vratolomnom) temom ili impostacijom teme posebno kad se o znanosti nad književnosti radi (tzv. književno znanstvo, Škrebov kalk iz nužde ...) svjestan "smjese kriterija", (e)migriranja u postmodernistički epistemologijski "anything goes" - on će priznati (ali i neprestance prizivati!) "da sam lirik i znanstvenik, te da jedno često ide na uštrb drugoga, i obratno. Ali nitko ne može iz zadanih okvira svoga fenotipa, i jedino što mu preostaje jest čestito se i netašto kretati unutar njegovih granica ..." (*Na prijelazu*, str. 8-9). Što se tiče "netaštoga" hoda riječima, ako je dopustivo primijetiti, može se naslutiti nešto između taštine i(li) prkosa, nešto

između ljutite poduke (čitatelju) i enumeracijske sklonosti da se, zlu ne trebalo, za povijest, a za vremena, intervenira u eventualne greške kroničara, periodičara književnosti, da se budno, precizno upozorava na pravo senioriteta u podjeli zasluga, zadobivenih trauma, nevinih krivica i uopće rasporeda uloga u novijoj povijesti književne paradigme. Stoga je Stamać vrlo temeljitim glasnogovornikom vlastitih metaknjiževnih studija. Njegovi "meta-meta-književni" napuci za čitanje nastoje čitatelja upozoriti, opremiti za "close reading", a pokadšto i posramiti, ako prepozna čitateljevu nekompetentnost. Bez prethodna znanja književnopovijesne i književnoteorijske naravi nije moguće pratiti slijed izlaganja kojim se kreće ova (tj. *Rasprave i eseji o hrvatskoj književnosti*, op. D. B. K.) knjiga, kazat će Stamać u *Predgovoru* knjizi. Mimo očekivane ili lažne sigurnosti nadamo se onoj razini kompetencije iz koje je dopustivo upustiti se u prikazivanje toga djela. Tim više, što smo u drugi Stamaćev uvjet za razumijevanje sigurni - u našu dobrohotnost iz koje Stamaćevu elitističku pozu, ton pokadšto načet narcisoidnošću razumijemo kao *specifikum* osobita, akribijskoga pera rijetko temeljito i široko obrazovana pjesnika kao i melankoličnoga teoretika književnosti. Doduše, Stamać će u eseju *Kultura i moral* primijetiti kako nije "ni kulturolog ni etičar. Za prvo je odviše neobaviješten, za drugo, pored toga još i suvremena 'trstika koja misli', te joj nije dano da u smislu kakve kritike praktičnog uma smije izreći svoje sveobvezujuće stajalište o ljudskom postupanju." (*Na prijelazu, esej Kultura i moral*, Zagreb

1996., str. 113). No, Stamać je u eseju *Pisac bez tla pod nogama* (isto, str. 116 i dalje) vrlo energično, vrlo jetko i radikalno propitao neka bitna i etička i kulturološka mjesta spram kojih se, po Stamaću, hrvatski pisac slabo snalazi.

Spomenimo samo djelić iz bogata lirskoga opusa meštra metafore, tek ilustracije radi. Obzirom da je pred nama netom objavljeno "diskurzivno" meta-poetsko štivo, kolajna od osamnaest kroatističkih rasprava i eseja, spomenimo i to da se ti eseji komplementiraju studijama i esejima objavljenima godinu dana ranije: *Ranjivi opis sustava / Književnoznanstvene rasprave* (Matica hrvatska, Zagreb 1996.), te *Na prijelazu / Kulturološki ogledi iz ranih devedesetih* (K. Krešimir, Zagreb 1996.). Sam će autor objasniti okolnosti i prigode u kojima su tekstovi nastajali: temeljne su autorove "prigode" književnost naprosto i znanost o književnosti. Intimni motivi: svjedočiti o vremenu "na prijelazu"; pretresati s kakvom moralnom i spoznajnom "prtljagom prošlosti" sudjelujemo u "smjeni paradigme" s ruba stoljeća i milenijuma (...) U sedam poglavlja *Ranjivoga opisa sustava* Stamać dosljedno pretražuje "ostatke" sustava kroz prizmu svih paradigmatskih "rešetki", svih deduktivno stratificiranih odrednica književnoga djela. Na izmaku stoljeća, na izmaku, kako Stamać kaže "našeg bezbožnoga stoljeća", poljuljane epistemologijske paradigme i teorija književnosti "dopala je ralja korjenitu skepticizmu". Mi taj skepticizam u Stamaća jasno pratimo i dobro čujemo niz njegovo sonetno začinjavanje. Stamać je pjesnik-skeptik koji u svome diskurzivnome čeznuću za svetom posudom znanja

mimo poetičke skepse krči jasne i argumentirane sudove. U luku od toplokolegijalnoga i pijetotom prožetoga pisma o profesoru Škrebu, njegovu doprinosu našoj znanosti o književnosti, njegovu ljudskome (moralnom) profilu, svjetonazoru i štimungu koji je oko sebe stvarao, pa do Enformela i pjesništva šezdesetih godina (s posvetom Aleksandru Flakeru), kako je naslovljen zadnji esej u *Raspravama i esejima o hrvatskoj književnosti*, Stamać težinu znanstvene discipline nastoji olakšati relativnom ležernošću pisanja, kako sam napominje. S druge strane, upozoreni smo na potrebu pomna i znalačkoga čitanja, pa tim više veseli tekst koji (i) nije tako hermetičan da ga čitatelj ne bi mogao sa zadovoljstvom (umjesto muke) razumijevati. Stamać doziva veliki niz imena, što beletrista, što teoretika, polemizira ili razgovara s prošlim i

suvremenim fenomenima, izražava svoje poštovanje inima, nudi novo čitanje Šenoe, s mjerom i razložno usustavljuje fra Despotov romantizam / realizam u "index nekih bitnih dvojbi hrvatskoga pjesništva". Ranije se temeljito poduhvativ Ujevića, Stamać u *Raspravama* dopisuje tzv. opaske o recepciji toga "kralja boema" ponudivši argumentirano i sistematično recepcijske razloge čitatelja pedesetih. Bilo bi preuzetno navoditi od teksta do teksta razlikovnu os, šarmantnu nit-vodilju kojom je obilježen svaki od pristupa. Valja, međutim, zaključiti da se u lepezi od osamnaest tekstova nastavlja "lirski diskurs" i osobita stilotvorna esejistika Stamaćeve, davno prepoznata u *Slikovnom i pojmovnom pjesništvu* (1977.), *Teoriji metafore* (1978.), ali i svjetotvornim stihovima *Žalostinki* (1991.).

Danijela Bačić-Karković